

Millî Türk Cemiyeti

Millî Türk Cemiyeti'nin temeli, 1914 yılında I. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce atılmıştır. Ancak cemiyet savaş koşulları içerisinde etkili bir yapıya dönüşmemiştir. 23 Kasım 1918 tarihinde, İstanbul'da yeniden ve daha güçlü bir biçimde örgütlenmiştir. Cemiyetin kurucuları Darü'l-Fünun Öğretmenlerinden Halil Nimetullah Öztürk, Vefa Lisesi Müdürü Mehmet Sadi, Yazar ve Şair Halit Fahri Ozansoy, Millî Savunma Cemiyeti Genel Sekreteri Servet, Öğretmen Hıfzı Tevfik Gönensay ve Öğretmen Rıza İzzet Beylerdir. Millî Türk Cemiyeti, Millî Savunma Cemiyeti ile organik bir bağa sahiptir. Kuruluş yeri ve genel merkezi, geçici olarak da olsa İstanbul Divanyolu'nda bulunan Millî Savunma Cemiyeti Genel Merkezi'nin belirtilmiş olması bunun en açık delilidir. Yine aynı şekilde Millî Savunma Cemiyeti Genel Sekreteri Servet'in, cemiyetin üyelerinden biri olması her iki cemiyet arasında da kuvvetli bir ilişki olduğunu işaret etmektedir.

Cemiyetin kuruluşu için 22 Kasım 1918 tarihinde genel kâtip tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne resmî başvuruda bulunulmuştur. Söz konusu başvuruda nezârete sunulan iki nüsha beyannameyle Millî Türk Cemiyeti adıyla bir cemiyet teşkil edildiği belirtilmiştir. Adı geçen başvuruda Dahiliye Nezâreti'nce gerekli resmî işlemlerin tesis edilerek cemiyetin kuruluş izninin verilmesi talep edilmiştir.

Bir bakıma siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda Türk milliyetçiliğini geliştirme hedefinde olan cemiyet, mütarekenin işgalci ve kozmopolit iklimi içinde her geçen gün bunalan Türk ulusuna düşünsel anlamda yeni bir nefes kazandırma amacını gütmüştür. Cemiyetin en temel amacı Türk milliyetçiliğini geliştirmektir. Bununla birlikte aynı hedef doğrultusunda faaliyet gösteren Millî Türk Fırkası ile bağlantısı olduğunu gösteren ciddi bir delil yoktur. Bir kere, kurucular ve yöneticiler arasında özdeşlik bulunmamaktadır. Ayrıca her iki yapı arasında amaç farklılıkları vardır. Millî Türk Fırkası milliyetçi olmakla birlikte Wilson Prensiplerine uygun adaletli bir barışın tesis edilmesine taraftar bir siyasi partidir. Millî Türk Cemiyeti'nin ise Wilson Prensipleri ve türevleri ile bir bağlantısı yoktur. Millî Türk Cemiyeti, İstanbul dışında hiçbir yerde şube açamamıştır. Dolayısıyla mütarekeden kısa bir süre sonra kurulmasına rağmen örgütlenmesini kuvvetlendirememiştir.

Mütarekenin imzalanmasından 23 gün sonra, bir yandan Türk milletinin öteki medeni milletler gibi medeni niteliklere zaten sahip olduğunu savunmak, bir yandan da millî dayanışma yaratmak ve geliştirmek amacıyla kurulmuş olan cemiyet, yalnızca eğitimci bir grubun eseri olarak kalmıştır. Cemiyet üyelerinin adları ilerleyen günlerde siyaset sahnesinde görülmemiştir.

Millî Türk Cemiyeti, Millî Kongreyi oluşturan 52 dernekten biridir. Dolayısıyla mütareke döneminde kendine çizdiği yol, net bir biçimde ortadadır. Millî Türk Cemiyeti, mütareke döneminde Türkiye'nin çiğnenen hukukunu savunma noktasında sağlam bir duruş sergilemiştir.

Millî Mücadele'yi yapan ruhun köklerini II. Meşrutiyet'ten sonra tesis edilen örgütlü toplum hayatının vazgeçilmez araçları olarak faaliyet gösteren kuruluşlarda aramak gerekmektedir. Mütareke döneminde kurulan ve yurttaşlara Kuva-yı Milliye ruhunu taşıma noktasında, her birinin farklı ölçüde payı ve hizmetinin bulunduğu kabul edilmesi gereken birçok dernek, cemiyet ve fırka mevcuttur. Kuva-yı Milliye ruhunun gelişip yayılmasında önemli rol üstlenen bu kuruluşlardan biri de Millî Türk Cemiyeti'dir. Bu kuruluşun, İstanbul'da ortaya koymuş olduğu çalışmalar göz önüne alındığında dolaylı da olsa Millî Mücadele için bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgal edilmesi, Meclis-i Mebusan'ın basılması ve 18 Mart 1920'de meclisin kendini

feshetmesinden sonra, İstanbul'da ulusal menfaatler doğrultusunda faaliyet gösteren birçok dernek, vakıf, cemiyet ve fırka çalışamaz duruma gelmiştir. İstanbul'un bu tarihte resmî olarak işgal edilmesinden sonra Millî Türk Cemiyeti'nin de faaliyetlerini durduğunu ifade edebiliriz.

Millî Türk Cemiyeti, kuruluş amacını açıklamak ve takip edeceği politikaları bildirmek amacıyla bir beyanname yayımlamıştır. Cemiyetin kurucularının imzasıyla 23 Kasım 1918'de yayımlanan beyanname toplam üç madde ve iki fıkradan oluşmuştur. Kısa ve net ifadeleri içerisinde barındıran söz konusu beyanname dikkatli bir biçimde incelendiğinde olağanüstü bir dönemden geçen Türkiye'nin o günkü ciddi ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlandığı görülür. Beyannamenin ilk iki maddesinde cemiyetin adı, kurucuları, idare heyeti ve idare merkezi hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Üçüncü maddesi iki fıkradan oluşmuştur. Bu fıkraların ilkinde cemiyet, delil ve belgeleriyle Türk milletinin medeni özelliklerini ortaya koyacağını ve bu temel üzerinde uluslararası toplumda Türk milletinin hukukunu savunacağını belirtmiştir. İkinci fıkrada Türk ulusunun siyasi ve sosyal hayatını bilimsel bir yöntem çerçevesinde geliştirmek için her türlü yolu açacağını ve toplumda bireyler arasında sağlam bir dayanışmayı temin etmek için çaba harcayacağını beyan etmiştir. Cemiyet beyannamesinden anlaşılacağı üzere, bu örgütlenme anti-emperyalist bir çizgide siyaset yapmayı hedeflemiş, Türk ulusunun birlik ve beraberliğini gerçekleştirmeyi, siyasi ve sosyal alanda toplumu kalkındırmayı amaç edinmiştir. Bu bilgilerden hareketle Millî Türk Cemiyeti'nin, I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan genel durum içerisinde ve Osmanlı Devleti'nin düştüğü müşkül durum karşısında bir önemli boşluğu doldurma azim ve kararlılığıyla hareket eden, ülkenin içine düştüğü durum hakkında kafa yoran Türkçü aydınların iradelerini ortaya koymaları neticesinde doğduğu söylenebilir.

Millî Türk Cemiyeti'nin programı toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Programda yer alan maddelerin içeriğine bakıldığında birçok genel başlığın ön plana çıktığı görülmüştür. Söz konusu genel başlıklar anlamsal bir sınıflamaya tabi tutulduğunda programı beş temel kısma ayırmak mümkündür. Adı geçen temel kısımlar şu şekilde ifade edilebilir: Millî Türk Cemiyeti'nin örgütlenmesi, kurulmasındaki temel amaçlar, çalışma alanları, varmak istediği hedefler, cemiyetin ayakta kalabilmesi için ihtiyaç duyduğu gelir kaynakları, cemiyete üye olma işlemleri ve merkez teşkilatın teşekkülü. Bu genel başlıklar altında cemiyetin takip edeceği politikalar,bağlı kalacağı ilke ve kaideler ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Millî Türk Cemiyeti, düşünsel açıdan bakıldığında Türkçü ve eğitimci bir aydın grubun kurduğu bir dernek olarak kabul edilmiştir. Cemiyetin kuruluş beyannamesi, amacı ve programı göz önünde alındığında, cemiyet kurucularının mütareke dönemi içerisinde büyük bir dar boğaza giren Türkiye'nin geleceğinden endişe duyan, memleketin kaderini tersine çevirebilecek nitelikte iş ve eylemler ortaya koymak isteyen milliyetçi bireylerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Mütarekeden sonra, büyük umutlarla kurulan ilk derneklerden biri olan Millî Türk Cemiyeti, İstanbul ve Anadolu'da yaşanan askerî ve siyasi gelişmelerden ötürü cemiyet programına aldığı hedeflerin büyük bir bölümünü gerçekleştiremeden faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler de cemiyetin Türk siyasi tarihinde derin izler bırakmasına engel olmuştur. İstanbul merkezli kurulan ve ilerleyen süreçte Anadolu'da şubeler açmayı hedefleyen cemiyet, bu amacına hiçbir zaman ulaşamamıştır.

Mütareke döneminde eğitimci Türk aydınlarının kurduğu ve Türk milliyetçiliği mefkûresi temelinde çalışmalar yapma gayesiyle ortaya çıkan Millî Türk Cemiyeti'nin yirmi dört maddeden oluşan bir cemiyet programı bulunmaktadır. Programda yer alan bilgiler incelendiğinde son derece titiz araştırma ve tartışmalar neticesinde hazırlandığı görülmektedir. Buradan hareketle cemiyetin, uzun soluklu bir örgüt olmayı hedeflediği ve planlarını bu doğrultuda

hazırlamış olduğu söylenebilir. Dernek programı analiz edildiğinde kurucuların mütareke döneminde son derece müşkül bir durumda olan Osmanlı Devleti'ni ve Türk toplumunu olabildiğince rasyonel yöntemlerle bulunduğu durumdan çıkarma gayesiyle hareket ettiği sonucuna varılmaktadır.

Millî Türk Cemiyeti, 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin derin bir karmaşaya sürüklendiği süreçte tamamı eğitimci olan bir grup Türk milliyetçisi tarafından kurulmuştur. Kuruluş amaçları göz önünde alındığında cemiyetin amaçlarının öncelikle Türk milletinin uygar bir niteliğe sahip olduğunu medeni ülkelere ispat etmek ve bunu kabul ettirmek ayrıca düşünsel anlamda parçalanmaya başlamış olan toplumu, Türk milliyetçiliği düşüncesi temelinde yeniden biraya getirmek olduğu söylenebilir. Ancak ortaya çıkan siyasi ve askerî yeni gelişmeler neticesinde saptadığı hedeflerin büyük bir bölümünü gerçekleştirememiştir. Bununla birlikte cemiyetin yayımlamış olduğu beyanname ve cemiyet programı, tarihi bir değer taşımaktadır. Bu iki unsur, dönemin siyasi şartlarının anlaşılabilmesi adına birer kaynak hüviyeti taşıdığı gibi mütareke döneminin önde gelen eğitimci Türk milliyetçilerinin fikirlerinin değerlendirilebilmesi adına da büyük değer taşımaktadır.

Yenal ÜNAL

KAYNAKÇA

ACEHAN, Abdullah, **Halit Fahri Ozansoy, Hayatı-Eserleri-Sanatı**, (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1998.

ASLAN, Cumhur, **Halil Nimetullah Öztürk'te Millileşme ve Çağdaşlaşma Kavramları**, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.

ATABAY, Mithat, **Türk Demokrasi Tarihi**, 2. Bs. Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2015.

ÇAVDAR, Tefik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)**, Cilt 1, 5. Bs. İmge Kitabevi, Ankara 2013.

DEMİREL, Ahmet, **İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler**, 3. Bs. İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

GÜNER, Zekai, Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

HACIFETTAHOĞLU, Murat, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Siyasal Rejimi ve Anayasal Düzen**, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

KARPAT, Kemal H. **Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012)**, 5. Bs. Timaş Yayınları, İstanbul 2015.

ÖZGÜL, Metin Kayahan, **Halit Fahri Ozansoy, Hayatı ve Eserleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

POLAT, Nazım H. "Millî Mücadele'de Sivil Direnişin Kökleri: Müdafaa-i Millîye Cemiyeti (1913- 1919), **Türkler**, Cilt 15, Ankara 2002, ss. 628-636.

SARIGÜL, Recep, **Millî Savunma Cemiyeti'nin Balkan ve I. Dünya Savaşlarındaki Faaliyetleri**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2017.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi**, 2. Bs. Hürriyet Vakfı Yayınları, Cilt 1, İstanbul 1988.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler Mütareke Dönemi (1918-1922)**, 2. Bs. Hürriyet Vakfı Yayınları, Cilt 2, İstanbul 1986.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-turk-cemiyeti/?pdf=5450> adresinden erişilmiştir